

ԳՐԱԿԱՆ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄՈՂԵՌՆ ՄԱՐԴՆ ՈՒ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Ասում են որ արևի տակ նոր ոչինչ չկայ, որ պատմութեան անիւը դառնում է և կրկնում է հինը, բայց և պնդում են որ անցեալն անցել է, նորն է գնահատելի. անցածը մեռել է, ներկան է ապրում, իրաւունքը ներկայինն ու ապագայինն է:

Տիեզերական պատմութեան պրոցէսի մէջ հնի և նորի, անցեալի և ներկայի միջև մի տարերային կատաղի կռիւ է նկատում և այդ կռիւն անվերջ է թւում, որովհետեւ ինչ որ ներկայ է՝ շուտով անցեալ է դառնում և իւր պայքարն սկսում է մի նոր ներկայի և մի նոր ապագայի հետ: Բայց ուշի ուշով դիտելով կտեսնենք, որ պատմութեան դարերը հնի և նորի այս կռուի թափով հաւասարապէս աչքի չեն ընկնում, թէպէտ բոլոր տարերում այս կռիւը գոյութիւն ունի, բայց այդ ամէն մի դարում նոյն զօրութեամբ հանդէս չի գալիս: Պատմութեան մէջ դարեր կան, որոնք ըստ երևոյթին հնի և նորի մի երանելի խաղաղութեամբ են աչքի ընկնում: Նորը հնազանդուել է հնի անցեալ մեծութեանը, փառքին, հեղինակութեանն ու աւանդութեան. միջնադարը մեզ օրինակ է թւում է, թէ այդպիսի դարերում մարդկութիւնը ձեռք է բերել իւր բարձրագոյն երջանկութիւնը. բայց վաղ այդ դարերին և վաղ այդ երջանիկ մարդկութեանը, որ ծոյլ քնով քնել և սալանալ գիտէ, որ չի ձգտում հնի հետ պայքարելով՝ նոր ճանապարհներ գտնել և նոր ուղիներ հարթել: Այդ պատճառով մենք ողջունում ենք «Renaissance» վերածնութեան դարը, ողջունում ենք այդ կռիւը, որ բռնկուեց սխօրաստիքայի և հումանիզմի միջև, որը ըստինքեան երջանիկ չէր միջնադարեան կրօնաւորի և հայեցողի բախտաւորութեամբ, բայց նա փութորկի թափով մարտնչում էր հնու-

թեան կաշկանդող պիտի գէժ և այդ կուտում երկնեց և ծնեց նոր դարի մարդկութիւնը:

Հայութեան կեանքում ևս եղել են վերածննդ թեան դարեր և եթէ դիտողութիւնը մեզ չի խաբոււմ, մենք գտնուում ենք մի այդպիսի դարաշեմքին: Հայի իրականութեան մէջ մահուան և կեանքի կռիւ է յայտարարուած հնի և նորի միջև, երկու կողմերն ևս հանդէս են եկել իրենց առաքինութիւններովն ու կրքերովը և մենք եթէ ուզում ենք աղբել, պարտաւոր ենք ընտրութիւն անելով մէկի կամ միւսի կողմն անցնել: Մի կողմի վրայ կանգնած են հնութեան ներկայացուցիչները, փորձառութեան ահագին պաշարով զինուած՝ նոքա կռուի են դուրս գալիս հնութեան մշակած և փորձած դրոշմակերպով, իսկ միւս կողմում կանգնած է նորեկուկների կամ՝ մոգեւոնականների բանակը, հայեալքը դէպի ապագան ուղղած, նրա սրտում աւիւն ու կրակ, իսկ գանգում՝ վառ վառ երազներ: Մոգեւոն մարդը անփորձ երիտասարդի է նման, ապագայի նախազգացումը կրճքին, լաւատես, ուրախ և ապահով իւր յաղթանակին: Հնի հակառակ նա սիրում է այս աշխարհն ու այս կեանքը, որը այնչափ դեղեցիկ է և որից բղիտում են անթիւ հմայքներ: Մոգեւոն մարդը հնից շատ բանով է տարբերում, հինն ունի իւր կուռ աշխարհայեացքը, նորը դժգոհ է, որոնում է թարմը, բայց կամ՝ դեռ չի գտիլ և կամ՝ գտածն էլ որոշ չէ: Հինն ունի իւր մշակուած ճաշակն ու արուեստը: Նորը նրանից դոհ չէ և որոնում է գեղարուեստի և ճաշակի սահմաններում՝ նոր աշխարհներ յայտնագործել: Հինն ունի իւր սոցիալական կարգերը և ինքնարաւական է այդ դրութիւնից, մոգեւոն մարդը երազում է, ձգտում է նոր աշխարհ ստեղծել սոցիալական նոր դրութիւններով: Հինն ունի իւր հնուանդ կրօնը դորա դէմ՝ յանդիման դնում է մոգեւոն մարդը կրօնի իւրատեսակ ըմբռնումը, որը այնքան էլ հաստատ կամ՝ քարացած չէ, թւում է թէ հինը բացարձակ ճշմարտութիւնը իւր կողմն ունի, որովհետեւ չի տատանւում, որովհետեւ անպայման հպատակւում է այդ կարգերին, որով առաջ է

բերում խաղաղութիւն մարդկանց հոգիների և հանրակե-
ցութեան մէջ. իսկ մոգեռն մարդը անհանգիստ է, երազ-
ներով և կասկածներով լի և որոնող. նա հայրերի գտած
ճշմարտութեամբ չի բաւականանում, նա ձգտում է գէպի
բացարձակ ճշմարտութիւնը և թէպէտ մոլորւում է և
եհեթարկւում է ծանր ծանր փորձութիւնների, բայց չի
վհատում:

Անհատական ազատութիւնն և զարգացումը այս է
քարոզում մոգեռն մարդը: Եւ նա փնտռում է մի աշ-
խարհայեացք, որ ազատութեան, հաւասարութեան, եղ-
բայրութեան իդէաներին համապատասխան լինելով՝ նաեւ
անպայման գործնական և իրական լինի՝ մարմնացած իրա-
կանութիւն: Փորձի և գիտութեան ճշմարտութիւնը՝ այս է
փնտռում՝ նա, որովհետեւ սա է օգնում նրան ճանաչելու
թէ՛ ինչ կայ կամ ինչ չկայ: Գտնելով բնագիտութեան
օրէնքները՝ նա ձգտում է տիրել բնութեան:

Մոգեռն մարդը դժգոհ է իւր ունեցածից, թափառող,
որոնող և անհանգիստ: Նա յիշեցնում է ճշմարտութեան
ծարաւով բռնուած այն երիտասարդին, որին Շիլլէրը եր-
գել է «Das verschleierte Bild zu Saïs» բանաստեղծու-
թեան մէջ: Այդ երիտասարդը թափառել է, կտրել, ան-
ցել է շատ ծովեր և շատ ցամաքներ ճշմարտութիւնը
գտնելու: Վերջը հասնում է Եգիպտոս, ուր մի Ռօտօն-
գում գտնում է մի քողարկուած արձան: Նորա հարցին
քուրմերից մէկը պատասխանում է. այդ քողի տակը
կանգնած է ամբողջ մարմնացած ճշմարտութիւնը, բայց
Աստծու պատուէրն է, որ ոչ մի մահկանացու չպիտի յան-
գըգնի այդ քողը բաց անել, մինչև ինքը բաց կանխ
երիտասարդը տուն է վերադառնում, նորա գիտութեան
ծարաւը նորան մրկում է: Ամբողջ ճշմարտութիւնը գըտ-
նելու է եկել և և իւր որոնածը կանգնած է իրենից ոչ
հեռու, բաւական է վեր կենալ, ցատկել ցանկապատից,
վերացնել արձանի քողը: Մտածելն ու անելը մէկ է ին-
չում. բայց հետեւեալ առաւօտը նրան գտնում են ար-
ձանի պատուանդանի առաջ տարածուած խելակորոյս և

անբարբառ: Նա մտնում է գերեզման, առանց ապագայ սերնդին առանգելու, թէ նա ի՞նչ տեսաւ այդ քողի տակը: Բայց մոգեռն մարդը տենչում է անհամբեր որչափ կարելի է շուտ վերցնել այդ քողը հշմարտութեան վրայից՝ չվախենալով ոչ Աստծու և ոչ հնութեան ներկայացուցիչների սպառնալիքներից: Հները զայրանում ու փրփրում են այս տեսակ յանդուգն, արկածախնդիր փորձերի վրայ:

Ո՞վ կարող է չնկատել, որ այս երկու հասանքները նաեւ մեզաւում օրհասական կռիւ են մղում. և որովհետեւ մեր պատմական դարգացումը այն ընթացքն է ունեցել, որ եկեղեցին իւր մէջն է ամփոփած եղել հայ ժողովրդի կուլտուրական բարիքները, հէնց այդ պատճառով մոգեռն հայի յարձակումներին ի միջի այլոց ենթարկւում է նաեւ եկեղեցին, որը անցեալի ներկայացուցիչն է հանդիսանում. նա մի ժամանակ համապատասխանելով իւր կոչմանը, բաւարարութիւն է տուել նախկին դարերի մոգեռն մարդկանց ձգտումներին: Ներկայումս ենթարկւում է յարձակման և պարսաւանքի. իսկ դորանից տուժում է ոչ միայն եկեղեցին, այլ և քրիստոնէական կրօնը, որովհետեւ շատ շատերը եկեղեցին և կրօնը միմեանցից տարբերել չեն կարող: Հայի ամբողջ պատմութեան մէջ XX դարը աչքի է ընկնում նաեւ նորանով, որ հայութեան որոշ տոկոս կտրուել է իւր եկեղեցուց և կրօնից:

Այս փաստը իբրեւ իրողութիւն հաստատելուց յետոյ, մենք հարց բարձրացնել կարող ենք, թէ մոգեռն մարդուն, ինչպիսին մենք վերեւ նկարագրեցինք, կարո՞ղ է արդեօք քրիստոնէական կրօնը, բաւարարութիւն տալ. թէ քրիստոնէութիւնն ևս իբրեւ հնութիւնից մնացած և մաշուած կրօն պիտի արհամարհուի նկատուելով իբրեւ ալեգարդ ծերունիների առանդութիւն, որը մոգեռն մարդկանց համար անպէտք է:

Բայց այս հարցին պատասխանելուց առաջ, պէտք է որոշել, թէ քրիստոնէական կրօնը ո՞ր քրիստոնէութիւնն ենք հասկանում: Եթէ քրիստոնէութիւն ասելով պիտի հասկանանք եկեղեցու շէնքը և նորա մէջ կատարուած

ձէսերն ու արարողութիւնները, եթէ պէտք է հասկանանք եկեղեցական Հերարիսեան կամ զանազան դոգմաներ, եթէ պէտք է հասկանալ վանականի խօսքը և նորա կրօնաւորական կեանքը կամ խարազնազգեօտ ճգնաւորին անապատում և կամ եկեղեցական հայրերի ճառերն ու շարականները, այն ժամանակ պէտք է պնդենք, որ այս բոլորը մօտեան մարդու սրտին և հոգուն ոչինչ չեն ասում. եթէ այդ է քրիստոնէութիւնը, այն ժամանակ մօդեան մարդը մօտայից ընկած շտրի նման դէն կձգի այդ կրօնը:

Բայց եթէ քրիստոնէութիւն տեսլով մերն հասկանում ենք միշտ մի նորագոյ, միշտ մի յառաջդիմօղ կեանք, որը համաձայն է այն կրօնաբարոյական սկզբունքներին, որի հիմքն է կազմում, սիրիւր Աստծուն և քո ընկեր մարդուն և եղիւր կատարեալ, որքան քո երկնաւոր հայրը կատարեալ է, ուրեմն եթէ քրիստոնէական կրօն դոգմա չէ, այլ միշտ յառաջ ձգտող և վերոյիշեալ սկզբունքներով ճշմարտութիւն որոնող մի կեանք, այն ժամանակ յիշաւի մի այդպիսի կրօն ըստ ամենայնի կհամապատասխանի մօդեան մարդու ձգտումներին և զօրավիգ կլինի նորան անվերջ ձգտելու ճշմարտութեան ճանապարհի վրայ: Մօդեան մարդը որոնող էակ է. քրիստոնէական կրօնը ուղիւ հասկացում ճշմարտութիւն որոնող կրօն է: Նա իւր հետ ոգիներին ուղարկում է հետապնդել ճշմարտութեան և նա ձեռք կբերի այդ ճշմարտութիւնը ինչպէս գոյութեան կռում, այնպէս էլ ճշմարտութիւնը որոնելու խնդրում, անվհատ կորովով կգիմի իւր կէտ նպատակին:

Այսպէս ըմբռնելով քրիստոնէական կրօնի էութիւնը և ուսումնասիրելով նոր դարի մօդեան մարդու հոգեբանութիւնը՝ եկեղեցու վերանորոգութեան հարցը բարձրացնելու կարիք է զգացւում: